

Мигашко Євгенія Миколаївна

студентка групи СПМ-1-13-2.0д, VI курс, спеціальність «Соціальна педагогіка»

ymtyhashko.il13@kubg.edu.ua

Науковий керівник:

Тимошенко Наталія Євгенівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

tim.nata.e@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті автором проаналізовано та обґрунтовано поняття «біженець» та «шукач притулку»; описано проблеми біженців, з якими вони стикаються у нових умовах перебування; розглянуто громадські об'єднання, які надають соціальну допомогу біженцям та шукачам притулку в Україні, що спрямовані на їх інтеграцію в українське суспільство.

Ключові слова: біженець; вимушений переселенець; шукач притулку; міграція; мігрантофобія; громадське об'єднання; інтеграція.

Актуальність та доцільність дослідження. Щорічно сотні тисяч людей вимушені залишити свої країни постійного проживання задля того, щоб врятувати себе і свої сім'ї від проблем, пов'язаних з озброєними конфліктами, релігійними гоніннями, а також різними проявами дискримінації. Європа достатньо приділяє уваги проблемам біженців і щорічно надає притулок кільком десяткам тисяч шукачам притулку. Для України така проблема є досить новою. За радянських часів правової бази щодо захисту біженців, яка б могла слугувати основою при розробці українського законодавства для зазначеної категорії осіб, практично не існувало.

Україна включена у світовий міграційний процес, як територія, через яку проходить міграційний потік. Після лібералізації правил в'їзду і виїзду, країна стала відкритою для громадян з держав усіх континентів. Через Україну пролягли транзитні шляхи мігрантів, що кочують з бідних і нестабільних країн сходу та півдня в багаті західноєвропейські країни. "Дев'ятий вал" міграції з країн "третього світу", що проходить і через

Україну, створив ряд проблем, з якими раніше наше суспільство не стикалося. Однією з таких проблем є необхідність надання допомоги людям, постраждалим в громадянських війнах та етнічних конфліктах, переслідуваних за расовими, релігійним, політичним ознакам.

За даними представництва ООН в Україні найбільше біженців і шукачів притулку з Афганістану – це діаспора, що росте з початку дев'яностих років. На друге місце за останній рік вийшли втікачі з Сирії. Багато втікачів із Сомалі, Палестини, Демократичної Республіки Конго, Узбекистану, а також Росії.

Згідно зі статистичними даними, наведеними Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, в Україні у 2013 році 75 осіб було визнано біженцями (серед них – 40 осіб із Афганістану; 8 – Сирія; 7 – Іран; 4 – Ірак; 3 – Азербайджан; 2 – Російська Федерація; 1 – Пакистан; 1 – Сомалі), 141 визнано особами, які потребують додаткового захисту (серед них – 99 Сирія; 8 – Афганістан; 6 – Еритрея; 5 – Сомалі). За 6 місяців 2014 року 88 осіб було визнано біженцями (серед них – 58 осіб із Афганістану; 9 – Сирія; 2 – Іран; 1 – Ірак; 1 – Російська Федерація); 114 осіб визнано особами, які потребують додаткового захисту.

У 2013 році Державна міграційна служба визнала лише 25% шукачів притулку. У першому півріччі 2014 року аналогічний показник зріс до 52% [9].

Аналіз останніх публікацій. Нові міграційні явища теоретично лише починають вивчатися в Україні на теоретичному рівні. У процес їх вивчення включаються демографи, етнологи, соціологи, політологи, юристи.

Напрямки міграції та спроби категоризації мігрантів досліджували такі науковці, як Л. Ази, А. Алексеєнок, О. Брайчевська, С. Єфимова, О. Комарової, Н. Марченко, А. Піскуна, Ю. Риманенко, А. Ручки, В. Стешенко, А. Шлепакова; проблеми окремих груп мігрантів (депортованих, біженців, шукачів притулку) досліджено у роботах А. Габриеляна, В. Євтуха, А. Каблова, Є. Малиновської, Ю. Олефіра,

С. Пирожкова; форми і методи соціальної роботи з біженцями та вимушеними переселенцями розглянуто у дисертаційних роботах С. Астраханцевої, Н. Прокушевої; аналіз правових документів, що регулюють міграційні процеси в Україні здійснено у працях С. Бритченка, Я. Кондратьєва, В. Новика, Т. Петрова, І. Прібиткової, В. Суботенко, О. Шамшура.

Аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що проблема організації соціально-педагогічної роботи з біженцями в громадських об'єднаннях є недостатньо вивченою та теоретично обґрунтованою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття та висвітлення понять «біженець» та «шукач притулку»; приведення прикладів проблем біженців та визначення громадських об'єднань, які надають соціальну допомогу біженцям та шукачам притулку в Україні, що спрямовані на їх інтеграцію в українське суспільство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Біженці є найбільш соціально незахищеною частиною населення будь-якої країни. Як правило, біженці прибувають із своєї країни поодинокі або невеликими групами. Вони роз'єднані і розсіяні серед населення країни в якій вони перебувають, з яким найчастіше за все не мають ні соціальних, ні культурних, ні мовних зв'язків. Біженці вимушені розірвати зв'язок зі своєю країною, дана категорія осіб не може користуватися захистом свого уряду, і в цьому біженці відрізняються від інших мігрантів та груп людей, які потребують соціальної допомоги. Часто біженці не мають доступу до засобів правового і соціального захисту, які має надавати своїм громадянам держава. В результаті цього біженці опиняються в надзвичайно важкому соціальному становищі. Вимушена міграція призводить до зростання соціальної напруги, породжуючи проблеми забезпечення біженців житлом і роботою; їжею й одягом; медичними послугами; рішенням психологічних проблем, пов'язаних із пристосуванням до нового місця проживання [4].

Вивчення світового та вітчизняного досвіду організації соціально-педагогічної роботи з біженцями, аналіз основних принципів її моделювання та регулювання, виявлення тенденцій і суперечностей розвитку, факторів оптимізації мають особливий науковий та практичний інтерес для реалізації соціальної політики України. Разом з тим, успішна соціальна адаптація біженців робить істотний внесок у розвиток економіки і соціальних відносин, формування та підтримку політичної стабільності, знижує соціальну напругу в суспільстві.

За визначенням Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., «біженець» – це особа, яка „через обґрунтований страх стати жертвою переслідування за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває поза межами країни своєї громадянської приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань” [2, 109].

Також варто звернути увагу на таке поняття, як «шукач притулку». Відповідно до визначення, яке наводить Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) шукач притулку – це особа, яка виїхала зі своєї держави походження, звернулась по статус біженця в іншій державі, та очікує відповіді на своє звернення. На їх думку, шукачі притулку є найбільш незахищеною категорією переселенців [8].

Вважаємо, що різноманіття контингенту біженців обумовлено відмінностями в їх географічному і етнічному походженні, економічному положенні і соціально-культурних традиціях.

На основі аналізу наукових джерел з обраної проблематики [1; 3; 6], ми виділяємо такі *категорії біженців*:

- особи, що проживали на батьківщині в містах;
- особи, що брали активну участь в політичному житті (політики, члени уряду, студенти);

- особи, що володіють професійними навичками і особи з вищою освітою;
- матері-одиначки та їх сім'ї;
- хворі й інваліди, направлені з таборів або поселень в сільській місцевості на лікування та реабілітацію;
- біженці, що покинули країну першого притулку;
- особи, які зазнавали нападу, негуманного поводження чи серйозної дискримінації через їхню гомосексуальність та чий уряди не можуть чи не хочуть захищати їх.

Важливо зазначити, що особам, які брали участь у воєнних злочинах, у тому числі у терористичних актах, і порушували права людини, категорично відмовляється в наданні захисту, гарантованого біженцям. Проте особа, яка була звинувачена у неполітичних злочинах, якій також загрожує переслідування з політичних чи інших причин, може бути біженцем. Більше того, люди, засуджені за злочин політичної активності, можуть бути визнані біженцями. Ті, хто втікають від дискримінації чи суворого переслідування через нездатність відповідати жорстким соціальним приписам, мають підстави розглядатися як біженці. Суб'єктами переслідування можуть бути урядовий орган чи, за відсутності відповідного урядового захисту, недержавні агенти.

Жінки також можуть переслідуватися з політичних, етнічних чи релігійних причин. У 1984 році Європейський парламент визначив, що жінки, що стикаються з жорстоким чи негуманним поводженням через те, що вони нібито порушили соціальні звичаї, повинні вважатися окремою соціальною групою для цілей визначення статусу біженця. Низка країн (Сполучені Штати, Канада, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія та Велика Британія) зараз мають рекомендації стосовно переслідування за ознаками гендеру.

Біженці, особливо літні люди, жінки та діти, часто вразливі до насильства [8].

Біженці довго переживають біди, що трапилися з ними в колишньому місці проживання. До закономірних наслідків екстремальних умов, в яких біженці знаходилися раніше, *можна віднести такі:*

- зростання міжособистісної напруженості;
- неоптимальні форми поведінки в цілому і неконструктивні прийоми вирішення виникаючих конфліктів зокрема;
- неадекватне сприймання і оцінка інших людей (сусідів, партнерів по діяльності та спілкуванню тощо.);
- неадекватне уявлення про себе і свої можливості;
- нетолерантне ставлення до оточуючих [3].

На нашу думку, в результаті високої вартості життя, інфляції та безробіття, нерідко наявних в міському середовищі, біженці, чиї ресурси обмежені (немає сім'ї, друзів або майна, привезеного з батьківщини), приречені бідувати і мають мало шансів кардинально покращити своє положення за порівняно короткий проміжок часу. Розрив між сподіваннями біженців і дійсністю часто є досить великим. Навіть якщо біженці володіють професійними навичками, кваліфікацією і знаннями, їм може бути відмовлено в дозволі займатися фізичною працею. Так само, за юридичними або економічними мотивами їм може бути обмежений або закритий доступ до освіти, медичних та інших соціальних послуг.

Світовий досвід доводить, що найбільш ефективно з біженцями працюють громадські об'єднання [6].

В Україні надання допомоги біженцям поступово стає темою суспільної уваги. Починають виникати громадські об'єднання, метою діяльності яких є правовий захист біженців, надання їм допомоги у працевлаштуванні, вихованні дітей, робота з жінками-біженки і тощо. Громадські об'єднання вивчають та акумулюють досвід такої роботи у зарубіжних країнах та апробують його в Україні.

Також хотілося б акцентуємо увагу на тому, що уряди країн світу несуть основну відповідальність за захист біженців на їх території, причому

часто вони роблять це разом з місцевими громадськими об'єднаннями. Вони намагаються заохочувати та надавати соціально-правовий захист, а також звести до мінімуму загрозу різних форм насильства, зокрема сексуального та гендерного, якому піддається багато біженців, навіть в країнах притулку.

Громадські об'єднання, які є виконавчими партнерами УВКБ ООН, надають проекти соціальної допомоги біженцям та шукачам притулку в Україні, що спрямована на їх інтеграцію в українське суспільство.

Виконавчими партнерами УВКБ ООН в Україні є:

- Всеукраїнська благодійна фундація "Право на захист" (юридична допомога біженцям, м. Київ);
- Благодійний фонд "Рокада" (соціальна допомога біженцям, м. Київ);
- Консультаційний центр для біженців (юридична допомога біженцям, м. Мукачево);
- Громадська організація "Десяте квітня" (юридична допомога біженцям, м. Одеса);
- Громадський рух "Віра. Надія. Любов" (соціальна допомога біженцям та шукачам притулку, м. Одеса);
- Благодійна організація "Харківський Благодійний Фонд "Світ" (юридична допомога біженцям, м. Харків);
- Програма юридичного захисту HIAS (юридична допомога біженцям, м. Київ) [7].

Варто зазначити, що біженці, які зареєстровані у виконавчих партнерів УВКБ ООН, мають можливість отримати юридичну, соціальну, медичну чи матеріальну допомогу.

Позаяк, становище біженців в Україні є критичним. Всеукраїнські організації із захисту прав людини зазначають, що рівень ворожості в українському суспільстві до іноземців останніми роками повільно, але невпинно зростає, і, зокрема, мігрантофобія стала найпоширенішою формою ксенофобії в Україні [5]. Ми вважаємо, що більшість шукачів статусу

біженця залишаються напризволяще. Органи державної влади не проводять мовних курсів, не надають соціальної допомоги або допомоги у працевлаштуванні. Більшість шукачів статусу біженця не може працювати легально через неможливість отримання дозволу на працевлаштування за вимогами українського законодавства. Це означає, що така категорія осіб, позбавлена тимчасового житла, соціальної допомоги, права на працевлаштування чи навіть можливості отримання благодійної допомоги.

Значущість проблем біженців в сучасному українському суспільстві актуалізується в різних аспектах життєдіяльності індивіда в системі особистісно-середовищних відносин. Відомо, що при вимушеній міграції серйозно порушується соціальна адаптованість людини: з одного природного і соціального середовища вона переміщується в інше, при цьому болісно розриває безліч природно-антропологічних зв'язків і штучно створює такі зв'язки на новому місці [6].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, переїзд і труднощі адаптаційного періоду суттєво підривають психічне і фізичне здоров'я біженців, що вимагає комплексного осмислення самої проблеми організації соціально-педагогічної роботи з такою категорією осіб, яка має бути спрямована на вирішення соціально-психологічних, економічних, юридичних та інших питань, з якими зіштовхуються біженці у процесі адаптації до нового соціокультурного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брайчевська О. Соціально-демографічні характеристики іммігрантів / О. Брайчевська // «Нетрадиційні» іммігранти у Києві: сім років потому / [за заг. ред. Пилинського Я.М.]. — К. : Стило, 2009. — С. 91–99.
2. Заключний акт конференції повноважних представників ООН про статус біженців і осіб без громадянства і текст Конвенції 1951 р. про статус біженців // Український часопис прав людини. — К. : Вид-во «Право», 1997. — № 1. — С. 108-112.
3. Комарова О. Д. Социально-демографическая характеристика и основные проблемы вынужденной миграции в России // Вынужденные мигранты: интеграция и возвращение / [под ред. О. Д. Комарова]. — М. : Просвещение, 1997. — С. 15-32.
4. Прислухаючись до голосів біженців та осіб без громадянства в Україні / Звіт за результатами Спільної оцінки за участю біженців та осіб без громадянства в Автономній Республіці Крим, Харкові та Києві. — К. : УВКБ ООН, 2010. — 47 с.

5. Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні, липень 2013 р. інформ. бюл. – Женева : УВКБ ООН, 2013. – 45 с.
6. Шульга Н. А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. — К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2002. — 700 с.
7. UNHCRM : Виконавчі партнери УВКБ ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/partneri/vykonavchi-partnery>. – Заголовок з екрану.
8. UNHCRM : Захист біженців у запитаннях та відповідях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/khto-mi-dopomogaemo/bizhentsi/102-zahyst-bizhentsiv-u-zapytanniyakh-ta-vidpovidiakh>. – Заголовок з екрану.
9. UNHCRM : Статистичні дані по кількості шукачів притулку в Україні за 2008-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/resursi/statistics>. – Заголовок з екрану.

ИНТЕГРАЦИЯ БЕЖЕНЦЕВ В УКРАИНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Мыгашко Евгения Николаевна

студентка группы СПм-1-13-2.0д, VI курс, специальность «Социальная педагогика»
ymmyhashko.il13@kubg.edu.ua

Научный руководитель:

Тимошенко Наталья Евгеньевна,

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
tim.nata.e@gmail.com

Аннотация. В статье автор анализирует и обосновывает понятия «беженец» и «искатель убежища»; описывает проблемы беженцев с которыми они сталкиваются в новых условиях пребывания; рассматривает общественные объединения, оказывающие социальную помощь беженцам и искателям убежища в Украине, направленные на их интеграцию в украинское общество.

Ключевые слова: беженец; вынужденный переселенец; искатель убежища; миграция; общественное объединение; интеграция.

INTEGRATION OF REFUGEES IN UKRAINIAN SOCIETY AS A SOCIO- PEDAGOGICAL PROBLEM

Yevheniia M. Myhashko

group SPm-1-13-2.0d, VI course, specialty «Social Pedagogy»
ymmyhashko.il13@kubg.edu.ua

Scientific adviser:

Natalia E. Tymoshenko

Ph.D. in Education, Senior lecturer in Social Education and Social Work Institute of Human Sciences Borys Grinchenko Kyiv University
tim.nata.e@gmail.com

Abstract. The article analyzes and justifies the concept of "refugee" and "asylum seeker"; describes the refugees problems which they face in the new conditions of stay; examines associations that provide social assistance to refugees and asylum seekers in Ukraine aimed at their integration into Ukrainian society.

Keywords: refugee; forced migrant; asylum seeker; migration; community association; integration.